

SALONITANSKE NEKROPOLE

UDK 904 (398 Salona) "652"
Primljeno/Received: 2003. 04. 07.
Prihvaćeno/Accepted: 2003. 09. 15.

Jagoda Mardešić
HR 21000 Split
Arheološki muzej
Zrinsko-Frankopanska 25

U članku su obrađene najveće i najpoznatije salonitanske nekropole: zapadna, sjeverna i jugoistočna nekropola. Velika istraživanja na zapadnoj nekropoli su bila zaštitna istraživanja 1986./87. godine. Istraživanja na sjevernoj nekropoli bila su koncentrirana na lokalitet Manastirine gdje je provedena revizija starokršćanskog cemeterijalnog sklopa. Na prostoru jugoistočne nekropole bila su zaštitna istraživanja na lokaciji izvan gradskih zidina, uz cestu koja je vodila prema Epetionu i na području unutar grada. U ovom posljednjem dijelu nekropole otkrivene su dvije grobne parcele te starokršćanski nadvratnik koji zajedno s polustupom pronađenim u blizini daje osnove za pretpostavku da se u neposrednoj okolini nalazila starokršćanska crkva.

Ključne riječi: Salona, zapadna nekropola, sjeverna nekropola, jugoistočna nekropola, nadvratnik, križevi

Salona i njene nekropole već su dugo vremena predmet interesa brojnih stručnjaka koji su se bavili pojedinim nekropolama ili dijelovima nekropola i to uglavnom prilikom arheoloških iskopavanja (Bulić 1910: 3-66; Abramić 1949: 1-18; A. Rendić-Miočević 1970: 113-118; Kirigin et alii 1987: 7-56; Mardešić 2000: 205-225).

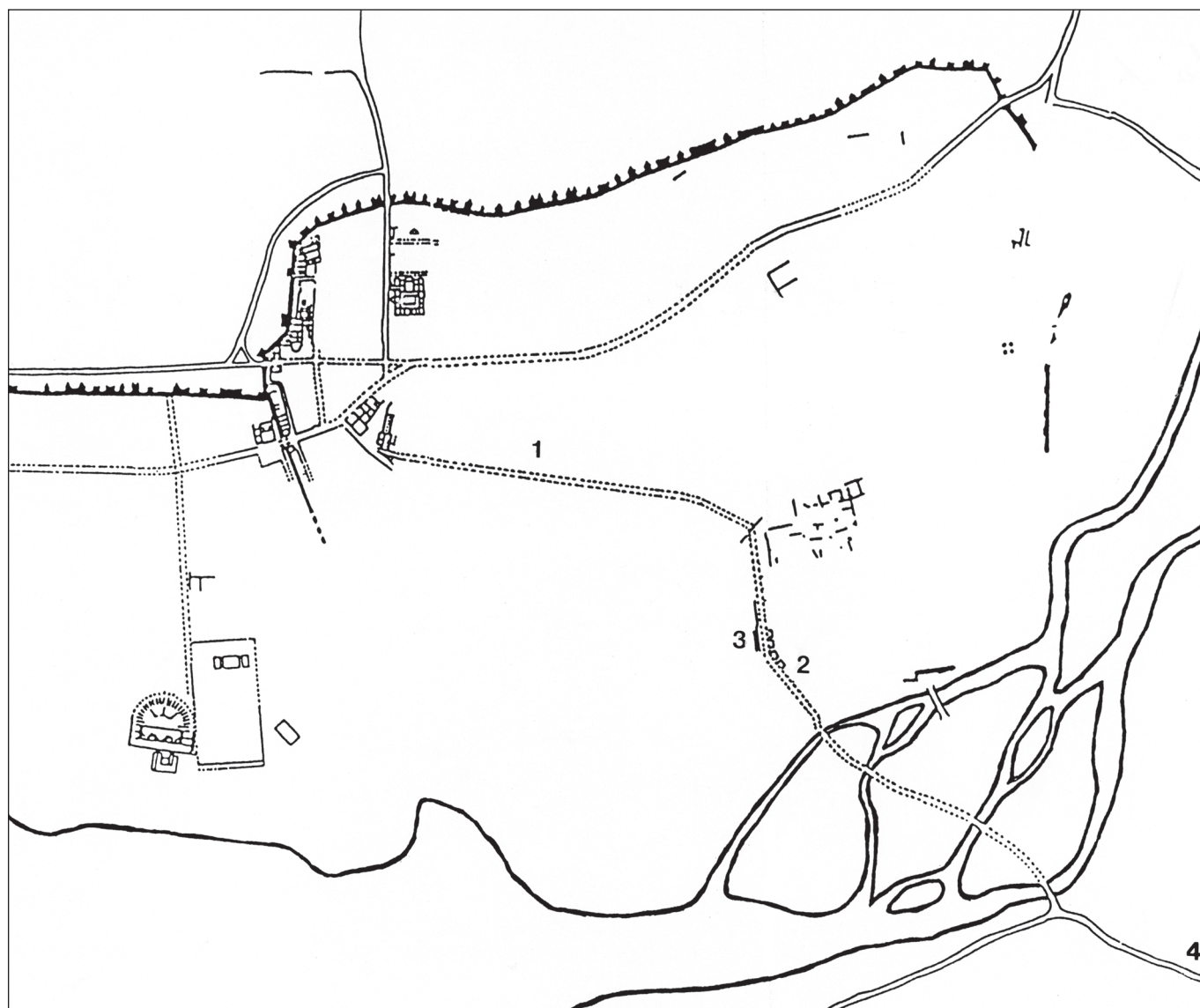
Kao i u drugim dijelovima Carstva i u Saloni nekropole nastaju uz ceste koje se pružaju iz grada. Njihovim prostiranjem i organizacijom u posljednje vrijeme najviše su se bavili N. Cambi i Ž. Miletić (Cambi 1986: 61-108; Miletić 1990: 163-194; Miletić 1991: 21-50).

Prema mišljenju N. Cambija Salona je nastala uz prapovijesnu komunikaciju i to u neposrednoj blizini njenog raskrižja i jednog od rukavaca rijeke (Cambi 1986: 62, sl. 1). Jedan odvojak skreće ka sjeveroistoku u pravcu Klisa i dalje u unutrašnjost, a drugi položen u pravcu jugoistoka ide ka obali, kasnije Epetionu i Splitu. Stanovnici su ukapali svoje mrtve uzduž cesta koji su vodile od gradskih zidina k istoku i zapadu odnosno uz gore navedenu prapovijesnu komunikaciju. Ostali pravci cesta i eventualnih nekropola iz vremena kada je grad bio ograničen na tzv. Urbs Vetus, odnosno

do početka 1. st., za sada nisu poznati. Salona se iz najstarije jezgre (Urbs Vetus) širila prema istoku i zapadu i u vrijeme Marka Aurelija podignute su zidine koje obuhvaćaju oba proširenja, a time i dio nekropola (Lanza 1850: 129-138; Buškariol 1988: 278-279).

Svakako je najpoznatija zapadna nekropola koja je i najviše istraživana. Nastala je uz cestu koja je vodila na zapad i koja je bila ograđena dvama zidovima građenim od velikih kamenih blokova koji su se nazivali kiklopskim ili murazzom (Kirigin et alii 1987: 37-38; Miletić 1989: 49-70). Ovaj posljednji termin se zadržao do danas. Najzapadnije mjesto na kojem se nekropola prati nalazi se u Kaštel Sućurcu na položaju Stačuline, premda nije sigurno da li se pružala do tog mjesta neprekidno ili se ipak radi o izoliranim parcelama. Nekropola slijedi konfiguraciju terena koji mjestimično naglo pada ka jugu i na tim mjestima nisu zabilježeni ukopi.

Murazzo je građen od velikih blokova modraca vezanih s malo žbuke, a mjestimično je sačuvan u visini od nešto preko 3 metra. Prilikom istraživanja na zaobilaznici pronađeno je 8 vrata koja su sa ceste vodila u nekropolu, odnosno u pojedine grobne parcele. Visina pragova u odnosu na razinu antičke

Sl. 1 Istočni dio Salone: 1) antička cesta, 2) dio jugoistočne nekropole (vrt Doma časnih sestara), 3) luk ispod antičke ceste, 4) položaj Japirkove kuće

ceste pokazuje da nekropola nije bila vidljiva s ceste. Među parcelama su bili ostavljeni prolazi. Neke od parcela su građene istom tehnikom kao i murazzo i to istovremeno s njim. Radi se o jedinstvenom graditeljskom pothvatu - zid i prve parcele su isplanirani i građeni ne postupnim dodavanjem pojedinih dionica već je gradnja započela istovremeno s više mjesta (Kirigin et alii 1987: 37).

Raspored urni i najranijih skeletnih grobova jasno pokazuje tendenciju ukopa uz cestu unutar parcela - niti jedan spaljeni grob nije pronađen izvan parcela. Blizina grada nije bila važna već blizina ceste. Unutar parcela urne i najraniji skeletni grobovi su u većini slučajeva položeni uz zidove. Najraniji grobovi, a i sam murazzo datiraju se u Augustovo vrijeme (Kirigin et alii 1987: 40). Već u 2. st. dolazi do reorganizacije nekropole - to je vrijeme, naročito u drugoj polovici stoljeća, kada počinje prevladavati inhumacija. Poneke parcele se pregrađuju te se pored kamenih i keramičkih urni javljaju i novi tipovi grobova: u amfori, pod

tegulama, u raci, u drvenom sanduku, pod ulomcima amfora i tegula, sarkofazi. Iz trećeg stoljeća potječe važan nalaz vodoravne nadgrobne ploče s natpisom u kojemu se spominje piscina (Kirigin et alii 1987: 41). Iz sredine 3. st. potječe atički sarkofag s prikazom Erota u berbi (Kirigin et alii 1987: 51, T. XI, 2).

U drugoj polovici 3. i početkom 4. st. dolazi do potpune negacije parcela. Neki od ogradnih zidova se ruše, iznad njih se vrše ukopi, a nekropola se širi vodoravno sve dalje od ceste. Kao što je u ranijem periodu bila očita tendencija ukopa uz cestu, tako je u ovom periodu jasno da blizina ceste više nema važnosti. U ovoj fazi nije bilo moguće utvrditi nikakovu organizaciju nekropole, bilo u smislu podjele zemljišta za ukope i formiranja parcela, bilo grupiranja ukopa.

U starijoj literaturi bilo je dosta neslaganja oko pitanja starokršćanskih ukopa na zapadnoj nekropoli. Bulić je mislio da je nekropola zadržala poganski karakter sve do posljednjih ukopa, dok je Dyggve smatrao da će se i na ovoj nekropoli pronaći

Sl. 2 Zračni snimak istočnog dijela Salone

starokršćanska bazilika. E. Marin smatra da na ovoj nekropoli nije bilo kulta martira pa tako ni razloga za podizanje cemeterijalne bazilike (Marin 1988: 7, 41). Posljednja istraživanja su pokazala da je kršćanskih ukopa ovdje bilo iako je bilo moguće sa sigurnošću identificirati mali broj starokršćanskih grobova, a na istraženom području nije pronađena bazilika (Kirigin et alii 1987: 51).

Sjevernu nekropolu naprotiv, karakterizira koncentracija starokršćanskih cemeterijalnih bazilika i ukopa. Ž. Miletić se bavio pitanjem prostiranja ove nekropole te je na temelju analize položaja nadgrobnih natpisa utvrdio izrazitu koncentraciju ukopa od 1. do 3. st. (kao i na ostalim nekropolama) uz cestu koja je išla uz sjeverne zidine (Miletić 1990: 163-194). Ovoj nekropoli možda pripadaju i gladijatorski ukopi pronađeni u blizini amfiteatra, premda je nemoguće razlučiti ove dvije nekropole (zapadnu i sjevernu) na području zapadno od amfiteatra jer se cesta koja je zaobilazila Salonu sa sjevera, spajala sa cestom za Trogir. Sam izgled i organizacija ranijeg sloja ove nekropole poznati su nam samo preko natpisa jer je na ovom području istraživan samo starokršćanski sloj, a nalazi iz ranijih perioda pripadaju uglavnom slučajnim nalazima ili manjim zaštitnim radovima. Premda su na Manastirinama identificirani ostaci jednog hortusa ipak nije sigurno jesu li na ovoj nekropoli izgled i organizacija grobnih parcela slični situaciji na zapadnoj nekropoli.

Sl. 3 Ugao južne grobne parcele u vrtu Doma časnih sestara

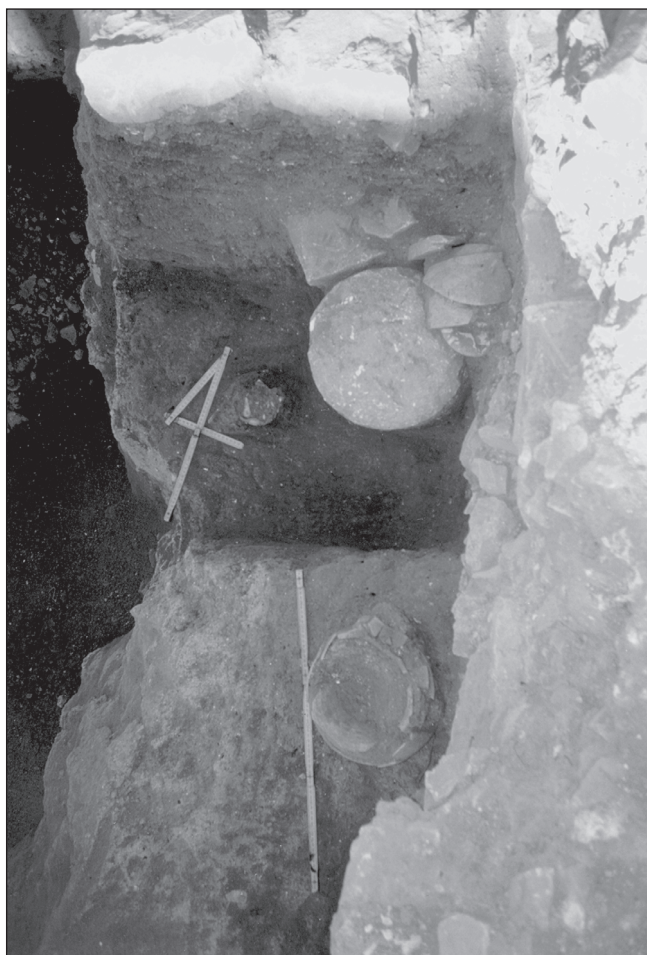
Sl. 4 Baze za stele

Od starokršćanskih nalaza tu su gledano od zapada, bazilika na Kapljuču, nekropola 16 sarkofaga i naravno veliki cemeterijalni sklop na Manastirinama nešto dalje od grada, koji nastaje uz cestu što od Salone vodi ka Klisu - točnije od Porta Suburbia III vodi ravno prema sjeveru da bi nešto sjevernije od Manastirina skrenula ka sjeveroistoku (Miletić 1990: 182-185; Mardešić 2000: 205-206). Takozvana nekropola 16 sarkofaga je mali dio sjeverne nekropole u kojemu su pronađeni sarkofazi od kojih su neki u starokršćansko vrijeme ponovno upotrebljeni za ukop (Marin 1994: 48). Na Manastirinama su završena revizijska istraživanja i rezultati su publicirani. Ukratko, cemeterijalni sklop je nastao na sjevernoj nekropoli, dakle na mjestu gdje je bilo uobičajeno ukapanje i u ranijim vremenima i to izgleda u blizini mjesta gdje se spomenuta cesta u pravcu Klisa križala s još jednom cestom u pravcu zapada (Miletić 1990: 185, sl. 5; Mardešić 2000: 206, sl. 87). Ostaci zidova ranijih od kapela i bazilike u tolikoj su mjeri skromni, a teren je oko njih uglavnom bio istraživan i razina zemlje spuštena, da ih nije bilo moguće sa sigurnošću pripisati nekropoli osim u slučaju ranije spomenutog hortusa iza apside bazilike (Marin 1989: 143).

Prostor na kojem se pružala istočna nekropola slabije je istražen, osim radova koje posljednjih godina vode kolege iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika na položaju Šuplja crkva, tj. na mjestu gdje je iznad monumentalne starokršćanske cemeterijalne bazilike podignuta Zvonimirova krunidbena bazilika. Radovi su zbog problema s vodom trenutačno stali na razini starokršćanske bazilike. Na temelju nalaza vojničkih stela N. Cambi smatra da se neposredno uz gradske zidine na sjeveroistočnom dijelu grada nalazilo groblje predviđeno za pokapanje vojnika VII legije koji su bili na službi u Saloni (Cambi 1986: 80-83).

Prema onome što do sada znamo i ovdje je bilo raskrižje i jedan odvojak ceste je išao u pravcu istoka prema izvoru rijeke Jadro i uz njega je nastala starokršćanska bazilika, a drugi je skretao prema sjeveru tj. Klisu. Na području sjeverno od Salone, uz odvojak prema Klisu, vidljivi su zidovi od velikih blokova koji su najvjerojatnije pripadali tzv. sjeveroistočnoj nekropoli - npr. položaj Stipetuša u Rupotinama. Nedavno provedena zaštitna istraživanja Konzervatorskog odjela u Splitu kod sportske dvorane na Bilankuši (sjeveroistočno od Porta Andetria) otkrila su masivni zid i ostatke arhitekture grobnih parcela.¹ Ovoj nekropoli

¹ Istraživanja nisu objavljena osim obavijesti u Solinskoj kronici br. 99 od 19. 12. 2002., 15.

Sl. 5 Položaj urni uz ogradni zid parcele

je pripadao i poklopac sarkofaga od prokoneškog mramora pronađen kod škole na položaju Bilankuša. Poklopac je na dvije vode, a na prednjoj strani ima reljefni prikaz bračnog para u poluležećem stavu (Marin 2002: 16-17).

Jugoistočna nekropola dala je veći broj nadgrobnih natpisa u kojima se spominju veličine parcela, a posljednja istraživanja koja su završena krajem 2002 godine otkrila su dvije grobne parcele i to na dijelu nekropole koji je nakon podizanja gradskih zidina ostao unutar grada. Prostirala se uz cestu koja je vodila od Porta Caesarea preko jugoistočnog dijela grada do rijeke Jadro. Cesta se nastavljala preko Gospinog otoka, a na drugoj obali se račvala u dva odvojka od kojih je jedan išao u pravcu Aspalathosa, a drugi Epetiona (Slika 1 i 2). N. Cambi je pišući o ovoj nekropoli upozorio na bogato uređene grobne parcele čije se dimenzije navode na nadgrobnim spomenicima činovnika salonitanske gradske uprave (Cambi 1986: 86-88).

Tijekom 1989. godine provedena su i istraživanja na lijevoj, dakle suprotnoj obali rijeke blizu položaja Japirkove kuće koji je poznat u literaturi jer su u te kuće uzidani brojni nadgrobnji spomenici. Uočeno je kako na ovom položaju i u njegovoj blizini prevladavaju grčka i grekofonska imena (Buškariol 1987: 275).

Otkrivena su 183 groba, od kojih je samo jedan paljevinski. Od skeletnih ukopa zastupljeni su grobovi u zemljanoj raci, u drvenom sanduku, u zidanim grobnicama, u amfori i pod tegulama. Nisu otkriveni tragovi organizacije nekropole u smislu grobnih parcela. U sloju mlađih grobova uočljiva je orijentacija većine grobova u pravcu sjeveroistok-jugozapad (Mardešić 2002: 110-111, 5). Prema položaju istraženog dijela nekropole moguće je zaključiti da se nalazila uz odvojak ceste koji je vodio prema Epetionu iako sama cesta tom prilikom nije pronađena.

God. 1994. provedena su sondažna istraživanja u vrtu Doma za retardiranu djecu (Samostan časnih sestara u Solinu). Ovaj položaj se nalazi u blizini tzv. malih gradskih vrata u jugoistočnom dijelu gradskih zidina (Sl. 1). Prema onome što za sada znamo izgleda da je cesta uz koju je nastala nekropola na ovom mjestu prelazila rijeku, išla preko Gospinog otoka i to nešto južnije od mjesta na kojem je kasnije podignuta starohrvatska crkva (Dyggve 1989: 158). Prilikom navedenih istraživanja pronađen je rub, odnosno popločenje antičke ulice oko 50 cm ispod današnje komunikacije, ogradni zid ulice, građen od pravilno klesanog kamena ujednačene veličine i pažljivo slaganog u redove. Sa ceste su vodile stepenice u prostor do nje - radi se o sličnoj situaciji kao na zapadnoj nekropoli s tom razlikom što ovdje ogradni zid nije građen od velikih blokova. Tijekom nedavno završenih istraživanja (kraj 2000. godine) na istoj lokaciji otkrivene su dvije manje grobne parcele s prolazom između njih. Južna je otkrivena u potpunosti (dimenzija 7 x 5,5 metara), dok je od sjeverne otkriven samo malen dio (Slika 3). Parcele su ograđene zidovima čija bi se tehnika gradnje mogla najkraće opisati kao kombinacija gradnje većim pločama i manjim kamenjem. Na temelje su položene ploče od modraca, a na njima je zidan zid od manjeg kamena ujednačene veličine. Zid je uži od ploča. Zahvaljujući tome što su pronađene dvije baze za stele *in situ* bilo je moguće utvrditi da je razina zemlje u parcelama bila nešto malo viša od donjeg ruba ploča (Sl. 4). Tijekom obje kampanje pronašli smo velike blokove koji se mogu usporediti s onima na zapadnoj nekropoli, ali niti jedan *in situ*. Zidovi parcela bili su položeni na temelje od lomljenog kamena koji su bili duboki preko jednog metra i ukopani u pjeskovitom tlu. Zapadni dio parcele, onaj prema cesti, bio je popločan velikim pločama od kojih su dvije središnje bile položene na temelj, a bočne su ležale na zemlji. Ispod bočnih ploča pronašli smo urne. Kao i na zapadnoj nekropoli, urne su bile raspoređene uzduž zidova dok je sredina parcele bila prazna (Sl. 5 i 6). Nisu pronađeni tragovi eventualnog središnjeg spomenika na parceli. Od grobova prevladavaju paljevinski što je i logično ukoliko se uzme u obzir da je istražen dio nekropole koji je ostao unutar grada, premda smo i na zapadnoj i na ovoj nekropoli uočili da je ipak nastavljeno s ukopima neko vrijeme nakon izgradnje zidina. Objе parcele su udaljene od ceste za nekih 3-4 metra. Osim jedne ispražnjene urne ispod kasnoantičke kuće, na prostoru između ceste i parcela nije pronađen ni jedan grob. Na temelju preliminarne

Sl. 6 Keramička uma

analize nalaza čini mi se da su ove dvije parcele nastale oko sredine 1. st. Nad dijelom hortusa je u kasnoj antici bila podignuta, najvjerojatnije stambena zgrada. Periodu kasne antike pripada i ulica koja je preslojila ugao južne parcele. Velika zaštitna istraživanja koja su 1979. godine bila provedena u istočnom dijelu Salone pokazala su da su na prostoru sjeverno od vrta samostana bila podignuta dva kompleksa. Prema mišljenju istraživača južni je termalni sklop, a sjeverni privatni kompleks. Istraživanja su bila sondažna, a u zapadnom profilu južnog kompleksa bila su vidljiva dva groba pod tegulama (Oreb 1984: 28-29). Ovdje je u jednom kanalu bila pronađena ostava bizantskog novca (Marović 1984: 293). Iz izvještaja je jasno da osim dva spomenuta groba pod tegulama nisu otkriveni ostaci nekropole ili ogradnih zidova, ali na mjestima gdje je otkrivena arhitektura, istraživanja nisu zahvatila dublje slojeve. Stoga i dalje ostaje nejasno jesu li ostaci nekropole na ovom mjestu potpuno uništeni ili su kao što je to slučaj u vrtu samostana, preslojeni kasnijom arhitekturom na način da su samo nadgrobni spomenici uklonjeni dok su grobovi ostali u zemlji.

I ova nekropola, kao i zapadna, slijedi konfiguraciju terena. Tijekom istraživanja provedenih 1989. godine

koja je vodila M. Bonačić-Mandinić s druge strane antičke ulice koja danas služi kao puteljak, gdje je teren niži za oko 2 m, nije pronađen niti jedan grob.² Otkriveni su ostaci masivnog luka na koji se s istočne strane naslanjala cesta (Sl. 1).

Navedena istraživanja potvrdila su tezu N. Cambija koji smatra da je poznati nadgrobni natpis Gaja Emilija Ingena u kojemu se spominje izraz *ad viam munitam*, a za koji je bilo uvriježeno mišljenje da se odnosio na zapadnu nekropolu s koje je bio navodno donesen u jugoistočni dio grada, bio izvorno postavljen na ovoj nekropoli. Naime, izraz *ad viam munitam* je prema do tada uvriježenom mišljenju najbolje odgovarao situaciji na zapadnoj nekropoli sa murazzom i brojnim parcelama rađenim u istoj tehnici. Blok je velikih dimenzija i malo je vjerojatno da je bio prenošen s drugog kraja grada. N. Cambi misli da izraz *viam munire* bolje odgovara situaciji s izdignutom cestom u blizini muljevitog ušća rijeke Jadro s brojnim rukavcima (Cambi 1986: 86). Istraživanja iz 1989. godine i iz kraja 2000. godine, odnosno otkriće luka i dviju grobnih parcela pokazala su da je cesta doista bila s jedne strane poduprta lukom dok su s druge strane bile uređene grobne parcele.

² Istraživanja nisu objavljena.

Sl. 7 Nadvratnik s križevima

Na istočnoj i sjevernoj nekropoli bile su podignute cemeterijalne bazilike (starokršćanska bazilika ispod Zvonimirove krunidbene bazilike, bazilike na Kapljuču i Manastirinama), na zapadnoj nekropoli nije pronađena bazilika, dok se na jugoistočnoj, odnosno u blizini antičke ceste nalazi starohrvatska bazilika u kojoj je bila pokopana kraljica Jelena. Prilikom objave revizijskih istraživanja crkve na Otoku 1972. godine, voditelji radova nisu isključili mogućnost postojanja starokršćanske crkve na Gospinu otoku (Rapanić&Jelovina 1977: 130).

Tijekom istraživanja u vrtu Samostana časnih sestara pronađen je nadvratnik (duž. 1,66m., šir. 0,45m i vis. 0,28m) s tri urezana križa (Slika 7). Nadvratnik se nalazio tik do temelja postojeće zgrade i nije ga bilo moguće povezati s kasnoantičkom arhitekturom iznad grobnih parcela. Po obliku križeva može ga se datirati u 5.-6. st. (Duval&Chevalier 1994: 4, 8, 9 i 11). U neposrednoj blizini u jednom ogradnom suhozidu obiteljske kuće nalazio se polustup s križem na kapitelu. Stup je zahvaljujući Konzervatorskom uredu u Splitu premješten i nalazi se u zgradi Poglavarstva grada Solina. Datira se u 6. st.³ Imajući u vidu ova dva spomenika koji su pronađeni u neposrednoj blizini jedan drugoga, a radi se o većim spomenicima koje nije lako prenositi, može se s velikim stupnjem sigurnosti

pretpostaviti postojanje starokršćanske crkve negdje na ovoj lokaciji. Je li ova crkva bila cemeterijalnog karaktera za sada nije moguće ništa određeno tvrditi. Moguće je da je bila smještena izvan gradskih zidina, odnosno u njihovoj blizini jer se na ovom mjestu zidine nešto „uvlače“ prema sjeveru tj. odmaknutije su od rijeke i na tom mjestu ima prostora za smještaj nekog objekta između rijeke i zidina. Time bi mogućnost da se radi o cemeterijalnoj crkvi bila veća - malo je vjerojatno da bi crkva unutar zidina bila cemeterijalnog karaktera. Isto tako je moguće da se crkva nalazila i na Otoku i to na njegovu južnom dijelu. Činjenica je da je na prostoru jugoistočne nekropole ili u njenoj neposrednoj blizini na Gospinu otoku u srednjovjekovnom razdoblju bilo ukopa i to ne samo kraljevskih. Kontinuitet izgradnje sakralnih objekata i ukopa na salonitanskom području prije je pravilo nego izuzetak.

Ukopi u Saloni su se vršili uz ceste, da bi se s vremenom nekropole počele širiti te je u kasnoj antici nastao prsten nekropola oko cijelog grada. U ovom radu su naznačene samo glavne ceste i glavni pravci uz koje su nastajale nekropole. Salonitanski ager je bio ispresijecan daleko brojnijim cestama i putovima od kojih svi nisu morali biti uređeni kao npr. cesta prema zapadu ili cesta u istočnom dijelu Salone.

³ Solinska kronika br. 91 od 15. 4. 2002., 15.

POPIS KRATICA

Bul. Dalm.	- Bulletino di archeologia e storia dalmata, Split	RFFZd	- Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru
		VAHD	- Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split

POPIS LITERATURE

- Abramić 1949 M. Abramić: Zapadna nekropola antike Salone. VAHD 52, 1935-1949. 1-18
- Bulić 1910 F. Bulić: Escavi nella necropoli antica pagana di Salona detta Hortus Metrodori negli anni 1909 e 1910. Bul. Dalm. 33, 1910., 3-66
- Buškariol 1988 F. Buškariol: Pregled arheološke topografije Salone. Mogućnosti 3-4, Split, 1988.
- Cambi 1986 N. Cambi: Salona i njene nekropole. RFFZd, 25 (12), 1986., 61-108
- Duval & Chevalier N. Duval & P. Chevalier: *Salona I*, Sculpture architecturale. Collection de l'École Française de Rome 194, (N. Duval, E. Marin i C. Metzger ur.). Rim, 1994.
- Dyggve 1989 E. Dyggve: Nova istraživanja prelazaka preko rijeke Jadro u Solinu. Izabrani spisi (N. Cambi i T. Marasović ur.). Split 1989.
- Lanza 1850 C. Lanza: Rapporto generale sopra gli scavi di Salona dalla loro prima istituzione sino all'oggi. Annali dell'Istituto di corrispondenza archeologica. Roma 1850.
- Kirigin et alii 1987 B. Kirigin, I. Lokošek, J. Mardešić, S. Bilić: Salona 86/87. Preliminarni izvještaj sa zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi zaobilaznice u Solinu. VAHD 80/1987.
- Mardešić 2000 J. Mardešić: Necropole. U: *Salona III, Manastirine*. Collection de l'École Française de Rome 194/3, (N. Duval i E. Marin ur.). Rim, 205-225.
- Mardešić 2002 J. Mardešić: Istraživanja u Saloni od 1970. do 2000. godine. Longae Salonae (E. Marin ur.). Split 2002.
- Marin 1988 E. Marin: *Starokršćanska Salona - Studije o genezi, profilu i transformaciji grada*. Zagreb 1988.
- Marin 1994 E. Marin: Civitas splendida Salona. Salona Christiana (E. Marin ur.). Split, 9-105
- Marin 1989 E. Marin: Revizija starokršćanskog arhitektonskog kompleksa Manastirine, Salona. Lychnid 5, Ohrid, 1989.
- Marin 2002 E. Marin: Grad Salonae / Salona. Longae Salonae (E. Marin ur.). Split 9-23
- Marović 1984 I. Marović: Reflexions about Year of the Destruction of Salona. VAHD 77, 1984.
- Miletić 1989 Ž. Miletić: Murazzo zapadne salonitanske nekropole. RFFZd, 28 (15) 1989.
- Miletić 1990 Ž. Miletić: Sjeverna salonitanska nekropola. RFFZd, 29 (16), 1990.
- Miletić 1991 Ž. Miletić: Istočna i jugoistočna nekropola Salone. RFFZd, 30 (17), 1991.
- Oreb 1984 F. Oreb: Archaeological Excavations in the Eastern Part of Ancient Salona in 1979. VAHD 77, 1984.
- Rapanić & Jelovina 1977 Ž. Rapanić & D. Jelovina: Revizija istraživanja i nova interpretacija arhitektonskog kompleksa na Otoku u Solinu. VAHD LXX-LXXI/1968-1969, 1977.
- A. Rendić-Miočević A. Rendić-Miočević: Solin-antički grad, Lokalitet III „in Horto Metrodori“. Arheološki pregled 12, Beograd 1970., 106-118

SUMMARY

SALONITAN NECROPOLISES

Key words: Salona, western necropolis, northern necropolis, southeastern necropolis, lintel, crosses

Salonitan necropolises developed along the roads leading to the town behind the town walls. When the new town walls were erected in 170, they encircled larger area than before which included some of the necropolises.

The western necropolis is the most famous and the most explored. It was located by the road leading to Tragurion which was flanked by walls built of large blocks, so called, *murazzo*. The protection excavations in 1986-1987 discovered a number of doors that led through *murazzo* to individual grave areas within necropolis. Necropolis could not be seen from the road and passages were left between individual grave areas. The already mentioned excavations covered the area in the length of 180 meters along the road and established that both *murazzo* and individual grave areas were built at the same time. The earliest graves are from the time of Augustus and demonstrate the tendency of burials along the road. In the second half of the 3rd and in the 4th century the grave areas were not respected. The burials were not concentrated along the road anymore and the necropolis spread horizontally away from the road. A few Early Christian graves were discovered on the necropolis, but there was no church.

The northern necropolis is characterized by concentration of the Early Christian necropolises and burials such as the basilica at Kapljuč and the necropolis of 16 sarcophagi and large cemetery complex at Manastirine. Ž. Miletić analyzed the spatial distribution of the inscriptions and established the concentration of burials along the road from the 1st to the 3rd century. Revision excavations at Manastirine established that the Early Christian cemetery complex partially developed

over the pagan necropolis near the crossroad of the road leading to Klis and the road that went to the west.

The area of the eastern necropolis is poorly explored with the exception of the location of the Old Croatian basilica from the 11th century, which was constructed in the central nave of the large Early Christian cemetery basilica.

The southeastern necropolis developed along the road leading southeast, from Porta Cesarea to the river. The road went further across the Gospin Otok and on the other side of the river it splits two ways: one leading to Aspalathos and other to Epetion. N. Cambi noted that there some of the richly decorated areas of this necropolis belong to the town magistrates. The garden of the Nunnery in Solin is located near to the, so called, small town gates on the eastern town wall, next to the Roman road. Two seasons of protective excavations of that site revealed two grave areas that probably belonged to the part of the southeastern necropolis which remained inside the town walls after 170. Majority of graves contained incineration burials, but there were also some skeletal graves. The fencing walls of individual grave areas consisted of a row of large stone blocks on which stood a narrower wall. An Old Croatian church was located on the Gospin Otok. Revision excavations of that church suggested the possibility that there was also an Early Christian church. The excavations in the garden of the Nunnery brought to light lintel with three carved crosses which could be dated into the 5th or 6th century. Another cross stood on a capitol of a half-pillar discovered in a fence wall of a nearby house. Having in mind that both of those architectural fragments have large dimensions, and the distance between them was only about 20 meters at the time of discovery, we can presume the existence of an Early Christian church in immediate vicinity. It is still early to claim that it was the cemetery church.

Translated by H. Potrebica

